

ZIŅOJUMS PAR DEMONSTRĀCIJAS UN IZMĒĢINĀJUMA DARBĪBU ATKĀRTOJAMĪBU KAIMIŅVALSTĪS

**LIFE GoodWater IP C15.2 aktivitāte "Demonstrācijas un izmēģinājuma darbību
atkārtojamības veicināšana pārrobežu upju baseinos"**

Rīga, 2023

ZIŅOJUMS PAR DEMONSTRĀCIJAS UN IZMĒĢINĀJUMA DARBĪBU ATKĀRTOJAMĪBU KAIMIŅVALSTĪS

Autori: Kristīna Veidemane¹, Dace Strigune¹, Linda Fībiga², Ilga Kokorīte², Ineta Aršauska²,
Maija Čakare², Maija Fonteina Kazeka³

¹ Biedrība „Baltijas Vides Forums“, ² Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs,

³ Baltijas krasti

Citēšanas paraugs: BEF. 2023. Ziņojums par demonstrācijas un izmēģinājuma darbību atkārtojamību kaimiņvalstīs, Baltijas Vides Forums, LIFE GoodWater IP nodevums, Rīga, 10 lp.

© Vāka foto / Kristīna Veidemane, biedrība “Baltijas Vides Forums”

Materiāls tapis integrētā projektā “Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai” (LIFE GOODWATER IP, LIFE18 IPE/LV/000014), kas ir saņēmis finansējumu no Eiropas Savienības LIFE Programmas un Valsts reģionālās attīstības aģentūras.

Informācija atspoguļo tikai LIFE GOODWATER IP īstenotāju redzējumu, un Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildaģentūra neatbild par to, kā tiek izmantota šeit paustā informācija.

© Biedrība “Baltijas Vides Forums”, 2023

Dokumenta izstrādes lapa	
Dokumenta versijas numurs	v 1.0
Dokumenta plānotais izstrādes datums	12.2023
Dokumenta faktiskais izstrādes datums	12.2023
Dokumenta aktuālās versijas izstrādes datums	12.2023
Projekta aktivitātes/apakšaktivitātes numurs	C15

Kopsavilkums

Šis ir pirmais ziņojums, kas atspoguļo LIFE GoodWater IP projekta partneru rīcības, lai nodrošinātu projekta laikā iegūto zināšanu un pieredzes tālāku izmantošanu sadarbībā ar divām Latvijas kaimiņvalstīm – Igauniju un Lietuvu.

Ziņojums ir sagatavots saskaņā ar iepriekš sagatavoto “Projekta LIFE GoodWater IP pārneses un atkārtojamības rīcības plānu” (Nodevums C15D1), “Ceļvedi demonstrējumu un izmēģinājuma pasākumu atkārtojamības veicināšanai kaimiņvalstīs” (Nodevums C15D2), projekta ietvarā organizēto pārrobežu darba grupas sanāksmju rezultātiem, kā arī konsultējoties ar attiecīgajiem projekta partneriem un ekspertiem.

LIFE GoodWater IP projekta organizētā pārrobežu darba grupa ir identificējusi divus galvenos sadarbības virzienus: 1) metodoloģisko pieeju pārnese; 2) praktisko ūdens apsaimniekošanas risinājumu (pasākumu) atkārtojamība.

Summary

This is the first report that reflects the activities of the LIFE GoodWater IP project partners to ensure the replication and transferability of the knowledge and experience gained during the project implementation in cooperation with the two neighbouring countries of Latvia – Estonia and Lithuania.

The report has been prepared in accordance with the previously prepared action plan for transferability and replicability (Deliverable C15D1), the Roadmap for promoting the replicability of demonstrations and pilot activities in neighbouring countries (Deliverable C15D2), the results of the meetings (organized in the frame of the project) of the transboundary working group, as well as in consultation with the relevant project partners and experts.

The LIFE GoodWater IP project established a cross-border working group and determined two main directions of cooperation: 1) transfer of methodological approaches; 2) replicability of practical water management solutions (measures).

Satura rādītājs

Kopsavilkums.....	3
Summary	3
Satura rādītājs	4
Ievads	5
1. Metodoloģiskās pieejas	6
1.1. Pārrobežu piesārņojuma slodzes novērtējums upju baseinu apsaimniekošanas plānos 2022.-2027. gadam.....	6
1.2. Izņēmumi vides mērķu sasniegšanā	8
2. Praktiskie pasākumi.....	9
2.1. Zaļās infrastruktūras pasākumi lauksaimniecības zemēs - mākslīgie mitrāji	9
Turpmākie soļi.....	10

Ievads

Latvijai ir kopīgas virszemes saldūdens ūdenstilpes (upes un ezeri) ar divām Eiropas Savienības dalībvalstīm – Lietuvu un Igauniju. Divpusējo sadarbību pārrobežu ūdens pārvaldības jomā starp Latviju un attiecīgo kaimiņvalsti nostiprināja jau 2003. gadā noslēgtie sadarbības līgumi vai tehniskie protokoli starp valstu Vides ministrijām.

Praksē ciešāka sadarbība starp Vides ministrijām un upju baseinu apsaimniekošanas kompetentajām iestādēm (Latvijas gadījumā – Latvijas Vides, Meteoroloģijas un ģeoloģijas centru, turpmāk tekstā – LVĢMC) notiek upju baseinu apsaimniekošanas plānu (turpmāk tekstā – UBAP) izstrādes un aktualizēšanas laikā, kā arī īstenojot pārrobežu sadarbības projektus ūdens apsaimniekošanas jomā.

Ziņojums par demonstrācijas un izmēģinājuma darbību atkārtojamību kaimiņvalstīs ir sagatavots saskaņā ar "Projekta LIFE GoodWater IP pārneses un atkārtojamības rīcības plānu" (Nodevums C15D1), "Ceļvedi demonstrējumu un izmēģinājuma pasākumu atkārtojamības veicināšanai kaimiņvalstīs" (Nodevums C15D2), kā arī konsultējoties ar attiecīgajiem projekta partneriem un ekspertiem.

2021. gada 2. jūlijā notika pirmā LIFE GoodWater IP projekta organizētā pārrobežu darba grupas tiešsaistes sanāksme, kurā iesaistītās puses identificēja divus galvenos sadarbības virzienus: 1) metodoloģisko pieeju pārnese; 2) praktisko ūdens apsaimniekošanas risinājumu (pasākumu) atkārtotamība. Notika vēl 2 C15 aktivitātes ietvarā rīkotas tiešsaistes sanāksmes – 09.12.2021. un 09.01.2023., kurās tika turpināta zināšanu un pieredzes pārnese par aktuālajiem metodoloģiskiem izaicinājumiem UBAP izstrādē.

Šis ziņojums atspoguļo LIFE GoodWater IP projektu partneru rīcības, lai nodrošinātu projekta laikā iegūto zināšanu un pieredzes tālāku izmantošanu un atkārtojamību gan 3. plānošanas cikla upju baseinu apsaimniekošanas plānu 2022.-2027. gadam sagatavošanā, gan jaunu projektu sagatavošanā un īstenošanā abos iepriekš minētajos sadarbības virzienos.

1. Metodoloģiskās pieejas

Pirmajā sanāksmē (02.07.2021.) Pārrobežu sadarbības darba grupas dalībnieki no Vides ministrijām, LVĢMC, Vides aizsardzības aģentūrām un pieaicinātie eksperti vienojās par šādām aktuālajām tēmām, kurās būtiska būtu metožu un iegūto novērtējumu rezultātu apmaiņa, izstrādājot 3. plānošanas cikla UABP 2022.-2027. gadam:

- ūdens ekoloģiskā stāvokļa novērtēšana;
- ietekmējošo slodžu novērtēšana;
- izņēmumu vides mērķu sasniegšanā noteikšana.

1.1. Pārrobežu piesārņojuma slodzes novērtējums upju baseinu apsaimniekošanas plānos 2022.-2027. gadam

Latvijas ūdeņus pārrobežu slodzes ļoti nozīmīgi ietekmē: 37,4% no kopējās slāpekļa un 45,5% no kopējās fosfora slodzes ir pārrobežu (HELCOM, 2018¹), jo daļai no ūdensobjektiem ir pārrobežu sateces baseins (skatīt 1.attēlu). Tāpēc sadarbība un informācijas apmaiņa starp valstīm ir ļoti svarīga, lai ieplānotu efektīvus pasākumus piemērotākajā sateces baseina vietā.

Īpaši svarīgi ir sadarbība ar Lietuvu, jo Lielupes upju baseinu apgabalā difūzo avotu radītās biogēnās slodzes ir būtiskas 17 ūdensobjektos Latvijā un 18 ūdensobjektos Lietuvā no kopumā 25 upju un ezeru pārrobežu ūdensobjektiem². Ventas upju baseinu apgabalā pārrobežu ietekme (pārrobežu izkliedētais piesārņojums, HES ietekme) kā būtiska slodze novērtēta 4 no 9 pārrobežu ūdensobjektiem.³

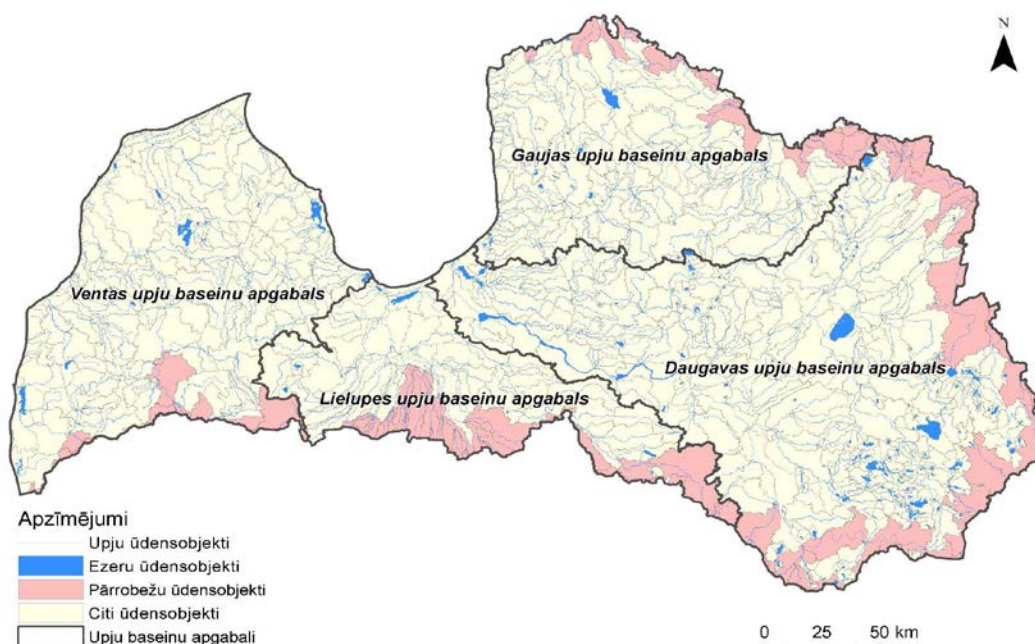
Savukārt Gaujas UBA nenonāk būtiski pārrobežu piesārņojuma apjomi, jo tikai neliela Gaujas upes sateces baseina daļa iestiepjas Igaunijas teritorijā. Uz robežas ar Igauniju atrodas 16 Latvijā izdalītie upju ūdensobjekti un 1 ezeru ūdensobjekts, un nevienā ūdens objektā nav būtiska pārrobežu slodze. Tomēr arī sadarbība ar Igauniju ir svarīga, jo būtiskie ūdens apsaimniekošanas izaicinājumi ir kopīgi Baltijas valstīm.

¹ <https://www.helcom.fi/wp-content/uploads/2019/08/BSEP153.pdf>

² Lielupes upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plāns un plūdu riska pārvaldības plāns 2022.-2027. gadam. 383 lpp. Rīga, Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (2023); sk. 155. lpp

³ Ventas upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plāns un plūdu riska pārvaldības plāns 2022.-2027. gadam. 408 lpp. Rīga, Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (2023); sk. 26. un 171. lpp

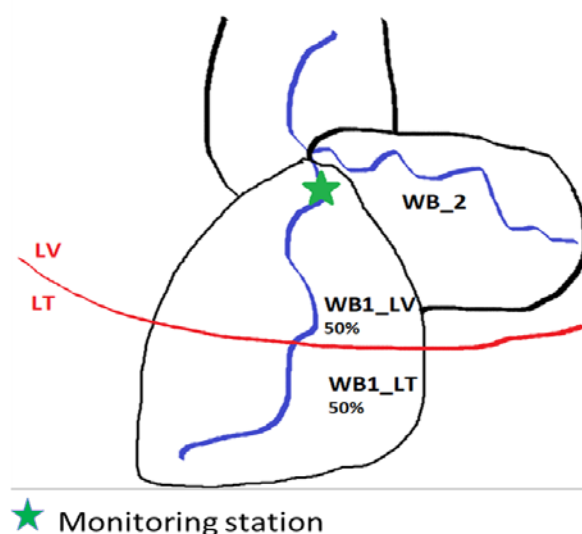
1.attēls. Pārrobežu ūdens objekti (avots: LVĢMC, 2023).

Pārrobežu slodzes lielākajos upju baseinos tiek rēķinātas saskaņā ar monitoringa datiem un HELCOM metodoloģiju ([HELCOM PLC-Water guidelines, 2019](#)). LVĢMC monitoringa stacijas ir Daugavā pie Piedrujas, Mēmelē pie Skaistkalnes, Mūsā uz Latvijas un Lietuvas robežas, Ventā pie Nīgrandes un Bārtā uz Latvijas un Lietuvas robežas. Pārrobežu slodžu novērtēšana notiek, sadarbojoties Latvijas un Lietuvas ekspertiem un ņemot vērā abu valstu veikto virszemes ūdens monitoringu.

Savukārt pieeja pārrobežu slodzes novērtēšanai ūdensobjektu līmenī ir atšķirīga (skatīt 2. attēlu zemāk). Šādos ūdensobjektos pārrobežu slodzes ir aprēķinātas, sadalot kopējo aprēķināto slodzi starp valstīm atkarībā no sateces baseina daļas katrā valstī, nevis pamatojoties uz konkrētām piesārņojošām darbībām vai slodzēm ūdensobjektā. Tomēr šī pieeja neņem vērā piesārņojuma aizturēšanu sateces baseina augštecē. Tāpat arī zemes segums vai zemes izmantošanas veids šajā pieejā vēl nav izvērtēts.

Sākotnēji tiek aprēķināta piesārņojuma slodze monitoringa stacijā – tonnas/gadā, tad aprēķinātais sateces baseina īpatsvars starp valstīm un sadalīta piesārņojuma slodze starp valstīm proporcionāli sateces baseinam. Attiecīgie pasākumi tiek plānoti, lai samazinātu proporcionāli noteikto piesārņojuma slodzi no katras valsts. Proportcionālais dalījums ir svarīgs, lai plānotu slodzes samazināmos pasākumus katrā valstī. Šai metodei ir svarīgi zināt ūdensobjekta sateces baseina laukumu un robežas.

2.attēls. Pārrobežu slodzes aprēķināšanas shēma (avots: I. Kokorītes prezentācija 09.12.2021).

1.2. Izņēmumi vides mērķu sasniegšanā

Ūdens Struktūrdirektīvā (turpmāk tekstā – ŪSD) ir atrunāti gadījumi, kad konkrētais ūdensobjekts drīkst nesasniegt labu ūdens kvalitāti ŪSD noteiktajā termiņā. Šādos gadījumos tiek piemērots kāds no kvalitātes mērķa sasniegšanas izņēmuma veidiem atbilstoši ŪSD 4.4. – 4.7. pantam:

- kvalitātes mērķa sasniegšanas termiņa pagarinājums (4.4. pants);
- zemāka ūdens kvalitātes mērķa piemērošana (4.5. pants);
- īslaicīga un pārejoša ūdens kvalitātes pasliktināšanās neparedzētu dabas apstākļu dēļ (4.6. pants);
- kvalitātes pasliktināšanās jaunu virszemes ūdenstilpes fizisko īpašību izmaiņu vai gruntsūdens tilpju līmeņa izmaiņu dēļ, vai gadījumos, kad nav iespējams izvairīties no kvalitātes pasliktināšanās (no augstas uz labu) jaunu, sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai nepieciešamo darbību rezultātā (4.7. pants).

Aktivitātes C15 ietvarā rīkotajā otrajā pārrobežu darba grupas sanāksmē (2021. gada 9. decembrī) notika apspriešanās par katras valsts (Latvijas, Lietuvas un Igaunijas) pieeju pamatojumu izstrādē, lai piemērotu izņēmumus attiecībā uz laba vides stāvokļa sasniegšanu.

Pamatā tika apspriesti **4.4. panta nosacījumi**, kas piemērojami tehniskās neiespējamības dēļ (4.4.pants a) i) piemēram, pasākumi ir uzsākti, bet nav līdz galam īstenoti, kā rezultātā kvalitātes mērķis tiks sasniegts vēlākā posmā; pasākumi ir uzsākti, tomēr ne pilnā apjomā, un ir nepieciešamība pēc papildu pasākumiem. Līdztekus tam tika pārrunāts izņēmums dabas apstākļu dēļ (4.4.pants a) iii)), jo ūdens objektā ir jau esošs akumulējies piesārņojums, kas vēl rada ietekmi uz ekosistēmas atjaunošanos vai ūdens ekosistēmas atlabšana prasa ilgāku laiku

periodu. 3. plānošanas cikla UBAP 4.4. panta a) iii) izņēmuma veids dabisku apstākļu dēļ ir piemērots 524 ūdens objektiem Latvijā.

Diskusija par pilnīgāku izņēmumu pamatošanu tiks turpināta nākamajās pārrobežu darba grupas sanāsmēs, pārrunājot konkrētus ūdensobjektus un izaicinājumus tajos sasniegt labu ekoloģisko stāvokli.

2. Praktiskie pasākumi

Pārrobežu sadarbības darba grupa pirmajā sanāsmē (02.07.2021.) vienojās par šādām aktuālajām tēmām, kurām būtiska un lietderīga būtu pieredzes apmaiņa tieši praktisko pasākumu plānošanā un ieviešanā:

- lauksaimniecības pasākumi barības vielu koncentrācijas samazināšanai, labie piemēri (visefektīvākais), pieeja pasākumu plānošanā un īstenošanā;
- zivju migrācijas šķēršļu upēs/ ūdenstecēs likvidēšanas koordinācija;
- hidromorfoloģisko pārveidojumu ietekmes mazināšanas pasākumi meliorācijas sistēmās (regulētās upēs).

Praktisko pasākumu pārnese notiktu, īstenojot starptautisko un pārrobežu sadarbības projektus, kuros attiecīgie projekta partneri no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas ir/būtu iesaistīti. Ņemot vērā pārrobežu projektu ilgo sagatavošanas un uzsākšanas periodu, tad šajā ziņojumā tiek raksturots viens no piemēriem, kur projekta finansējums jau ir iegūts un ir uzsākta projekta realizācija. Citi piemēri/ projekti ir izstrādes stadijā un tiek plānoti iesniegšanai, piemēram, Igaunijas-Latvijas un Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības programmās.

2.1. Zaļās infrastruktūras pasākumi lauksaimniecības zemēs - mākslīgie mitrāji

Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte un Baltijas Vides Forums ir partneri Apvārsnis Eiropa programmas projektā “*Dabā balstītu risinājumu popularizēšana un ieviešana klimatnoturības veicināšanai Eiropas bioģeogrāfiskajos reģionos*” ([NATALIE](#)). Galvenais projekta uzdevums ir paātrināt dabā balstītu risinājumu ieviešanu un izveidot sistēmu, kas palīdzētu reģioniem kļūt noturīgākiem pret klimata pārmaiņām. Projekta ietvaros izstrādājamā “Inovāciju pakete” ietvers tehniskos, modelēšanas un IT risinājumus, pārvaldības stratēģijas, politikas ieteikumus gan ES, gan reģionālā līmenī, finansēšanas iespējas un veidus, kā iesaistīt sabiedrību. Projekta īstenošana tika uzsākta 2023. gada septembrī un turpināsies līdz 2028. gada augustam. Projektā ir 42 partneri, tai skaitā no Latvijas un Lietuvas.

NATALIE projektā kā viena praktiskās demonstrācijas aktivitātēm ir ieplānots, ka LIFE GoodWater IP projekta ietvaros pilotētais zaļās infrastruktūras pasākums – virszemes un pazemes plūsmas mākslīgais mitrājs – tiks tālāk attīstīts un ieviests gan Latvijā, gan Lietuvas pilotteritorijās, konkrēti Biržu reģionā. LIFE GoodWater IP projektā mākslīgais mitrājs tiek veidots lauksaimniecības zemēs, savukārt *NATALIE* projektā šo pasākumu tālāk attīstīs un pielāgos kā risinājumu dzīvnieku fermu ūdeņu un nelielu apdzīvoto vietu notekūdeņu attīrīšanā. Tādējādi tiks testēta risinājuma pārnese arī daudzpusīgākā lietošanā.

Turpmākie soļi

Nākamajā – 2026. gada – ziņojumā par demonstrācijas un izmēģinājuma darbību atkārtotāmību kaimiņvalstīs plānots apkopot informāciju par sadarbību un aktivitāšu pārnesi, izstrādājot 4. plānošanas cikla UBAP 2028.-2033. gadam.

Nākamajā LIFE GoodWater IP projekta īstenošanas posmā pieredzes pārneses un pasākumu atkārtotāmības procesā lielākā uzmanība tiks vērsta tieši uz praktiskajiem pasākumiem, jo to intensīva ieviešana projekta LIFE GoodWater IP ietvaros notiks tieši nākamajās projekta fāzēs.

Fokuss būs gan uz lauksaimniecības pasākumiem (barības vielu noteces mazināšanu un apriti), gan uz hidromorfoloģisko pārveidojumu ietekmes mazināšanu (videi draudzīga meliorācija, šķēršļu likvidācija), tomēr uzmanība tiks pievērsta arī citu demonstrācijas un izmēģinājuma darbību atkārtotāmībai kaimiņvalstīs.

